

NARODNI PLESOVI SINJA I OKOLICE

Uz rezultate osobnih terenskih istraživanja god. 1965. pišući ovaj rad, služio sam se u manjoj mjeri i podacima što ih je zabilježila Lelja Taš¹ koja je 1953. dva puta boravila na terenu sinjske okolice. Podaci o ovome članku odnose se na mjesta Sinj, Bitelić Brnaze, Glavice, Han, Hrvace, Jabuku, Maljkovo, Muć, Otok, Podvaroš, Trilj i Turjake.

Literatura o plesovima okolice Sinja ne postoji. Ipak, historijska građa o njima može se djelomice naći u dva djela, i to u putopisu A. Fortisa² i kritičkom osvrtu L. Lovrića³ na onaj dio Fortisove knjige koji govori o narodnim običajima u području od izvora Cetine do Trilja.

A. Fortis govoreći o plesovima Morlaka, kaže: »Uz pjevanje pje-sama i uz zvuk mijeha, koji podsjeća na one što ih nose naokolo vodiči medvjeda, izvode Morlaci svoj omiljeni ples koji se zove *kolo*, tj. krug, a koji se zatim izrođuje u *skozzi-gori*,⁴ tj. skoči visoko. Svi plesači, muškarci i žene, uhvativši se za ruke, čine krug i počinju najprije lagano kružiti njišući se, uz opore i monotone zvuke instrumenta u koji svira vrstan svirač. Krug se kreće mijenjajući forme i postaje sad elipsa, sad kvadrat, prema tome kako ples biva sve življi, a na kraju se obraća u goleme skokove, čega se prihvaćaju i žene, s potpunim pokretanjem svog tijela i odjeće. Zanos što ga Morlaci gaje prema tom divljem plesu, nevjerojatan je. Upuštaju se u ples često usprkos umoru poslije rada ili dugog hoda, gladni; i s malim prekidima kroz duge sate čine te žestoke pokrete«.

Podatke što ih iznosi Fortis ne bismo mogli sasvim pouzdano primijeniti upravo na širu okolicu Sinja, jer je njemu područje tzv. »Morlaka« mnogo prostranije. Stoga i kritičke primjedbe I. Lovrića, koje se odnose na Fortisove podatke o plesanju, gube svoju oštrinu jer se Fortisovi navodi ne moraju odnositi na plesove u Sinjskoj kra-

¹ Lelja Taš, Narodni plesovi kotara Sinj. Plesna zbirka Instituta za narodnu umjetnost u Zagrebu br. 10. Zagreb 1953.

² Alberto Fortis, Viaggio in Dalmazia, Volume primo. Venezia 1774, str. 92—93.

³ Ivan Lovrić, Bilješke o Putu po Dalmaciji opata Alberta Fortisa i život Stanislava Soćivice. Zagreb 1948. Izdavački zavod Jugoslavenske akademije, str. 109—110 (1. izdanje na talijanskom godine 1776).

⁴ Fortis je za slovo »z« upotrijebio neki posebno modificiran oblik dvostrukoga »z«.

jini, premda se radi o *kolu* i *skoči gori*, dakle kolima koje spominju i jedan i drugi. Upravo činjenica što se Lovrić, govoreći o običajima Morlaka, ograničuje na šire područje Sinja i spominje kola istog naziva u tom kraju, daju izvjesnu važnost i Fortisovim navodima za studiranje plesova Sinjske krajine, utoliko više što se većina elemenata pri opisivanju tih plesova u djelima Fortisa i Lovrića podudaraju.

Lovrić počinje svoje razmatranje o plesovima Morlaka (mислеći time širu okolicu Sinja) pretpostavkom da bi mogli biti ostatak plesova davnih bahantkinja. »U Čisti i Mramoru između Sinja i Imotskoga vide se u bareljefu uklesani različiti plesači, koji se drže za ruke igrajući *skoči gori*«. ⁵ Lovrić nastavlja da ti plesovi nemaju nikakve vrijednosti dok glave plesača nisu pune Bakha, tj. dok se plesači malo ne zagriju vinom. I Lovrić, naravno kao ni mi sada, nije mogao raspolagati podacima koji bi mu omogućili da ustanovi bilo kakve veze između plesova Sinjske krajine i plesova bahantkinja. Dalje govori o *kolu* koje plešu muškarci i žene krećući se naokolo u krugu. To se kolo ne pleše uz instrumentalnu pratnju, ali se u njemu može pjevati. Plesači, držeći se za ruke i kružeći polako, najčešće pjevaju običajnu pjesmu kojoj početak glasi:

— Odi u kolo, dušo moja . . .

»Kolo mijenja svaki čas oblik (u čemu i jest bravura kolovođe) pretvarajući se čas u elipsu, čas u oblik slova S, čas u ovo, čas u ono. Katkada se kolo razdijeli na parove, pa onda produže igru dvoje po dvoje, muškarci i žene, a cijeni se onaj, tko je kadar izdržati vrlo duge skokove, koji se zovu *skoči gori*...«. ⁶ Suprotno od Fortisa tvrdi Lovrić da Morlaci plešu kad su siti. »Kako da ne budu siti kad se igra u doba najvećih svečanosti i galame, tj. o Božiću, o pokladama, na pirovima itd.« ⁷ Morlački plesovi ne samo da ne izazivaju bolesti nego koriste tijelu, zaključuje Lovrić opisivanje plesnih običaja.

On govori i o plesu na svadbi. ⁸ Opisujući njezin redoslijed, spominje da »poslije podne provode svatovi plešući. Dotle drugo društvo, koje je plesalo dok su svatovi ručali, ide također ručati, i tako redom svaki dan dok traje pir.« Na drugom mjestu ⁹ spominje kako se u morlačkoj svadbi »po grčkom obredu« stavlja na sredinu kuće sinija, a na siniju vino, pogača i druge stvari za svećenika. Svadbari se drže za mali prst i obilaze tri puta oko sinije, i to tako da kaluđer ide naprijed, a kum iza svadbara.

Franjo Kuhač ¹⁰ među brojnim muzičkim zapisima iz različitih krajeva donosi i dva iz Sinja. Jednome prilaže tekst balade uzete iz Vukove zbirke a drugome romancu koju je prije objavio Kukuljević. O samom izvođenju kola F. Kuhač ne govori ništa.

⁵ Fortis, o. c. u bilješki 2, str. 109.

⁶ Ibid., str. 110.

⁷ Ibid.

⁸ Ibid. str. 130.

⁹ Ibid. str. 124.

¹⁰ Franjo Kuhač, Južno-slavenske narodne popievke, III knjiga. Zagreb 1880, str. 239 i 259.

To su jedini podaci iz objavljene literature do kojih smo mogli doći, no i ovako šturi oni mogu dosta doprinijeti uz priloženu građu, objašnjavanju plesnih običaja Sinja i njegove šire okolice.

Između plesnih zabava samoga grada i okolnih sela postoje bitne razlike, pa ćemo u nastavku posebno govoriti o jednim a posebno o drugima.

Plesovi u gradu Sinju

Običaj koji opisujemo tiče se uglavnom vremena između dva rata.

Dvije su se vrste plesnih zabava održavale u Sinju. Na jednim su sudjelovali težaci izvodeći obično seljačko *kolo* koje su zvali i *sinjsko kolo*. Isto kolo plešu seljaci bliže i dalje okolice Sinja. Oni bi prilikom sajмова i blagdana dolazili u Sinj i zajedno s težacima Sinjanima izvodili taj ples. (Vidi u ovome članku opis plesova sinjske okolice). Sinjski trgovci, obrtnici i inteligencija zabavljali su se na drugi način izvodeći francusku kadrilju (četvorku), hrvatska salonska kola¹¹ te građanske plesove što su u XIX stoljeću preplavili gotovo cijelu Dalmaciju. Osobito su bili popularni *šotiš*, *mazurka*, *polka* i *valcer*.

Građani su priređivali plesove u dvorani Hrvatske čitaonice i u dvorani Sokola, a prije prvoga svjetskog rata austrijski su oficiri davali plesove u oficirskom domu. Sinjska »inteligencija« — tako kazivač zove one koji su se skupljali na zabavama po dvoranama — plesala je uz pratnju glasovira, harmonike ili salonskog orkestra koji je Sinj imao odavna. Osnovan je prije 85 godina. Među starijim naraštajem bilo je istaknutih plesača. U najživljem sjećanju ostao je svima brijač pokojni Jakov Delić. Prema pričanju njegovih suvremenika to je bio odličan salonski plesač.

Od 1905. plesovi su se najviše odvijali u sokolskoj dvorani i njima su upravljali pokojni dr Uroš Masovčić, dr Ante Tripalo i Ante Matulić. Oko 1900. uvedene su *kadrilje*, a za njima i ostali salonski plesovi.

Gradske su zabave bile s pozivnicama. Bilo je obavezno tamno odijelo, a za žensku čeljad plesna haljina, po mogućnosti za svaku zabavu nova.

Najpoznatiji su bili plesovi Alkarskog društva, zatim sokolski ples, plava noć »Junaka« (sportskog društva), ples društva jahača »Kolo«, ples glazbara i ples vatrogasaca. Ples bi otvarao predsjednik društva sa svojom ženom, a učitelji plesa bili bi domaći ili su dolazili iz Splita.

Postojali su upravitelj dvorane i upravitelj plesa. Prvi se brinuo za red na zabavi. Organizirao je mladiće da odlaze po djevojke koje bi sjedile. Njega se apsolutno slušalo, a isto tako i upravitelja plesa koji je nadzirao i najavljavao promjene u kretanju plesača, izvikivao

¹¹ Na prijelazu iz XIX u XX stoljeće mnogi su plesni učitelji komponirali kola koja su se sastajala od više figura prema uzoru uvezenih kadrilja i kotiljona. U ta »hrvatska salonska kola« nastojali su ubaciti što više oblika seoskoga narodnog plesa (kolo, zrnja itd.). »Hrvatska salonska kola« bila su namijenjena građanskim krugovima i njihovim zabavama.

nazive figura kako su dolazile jedna za drugom. Za hrvatsko salonsko kolo izvikivao je hrvatski, a za kadrilju francuski.

Majke su s balkona kontrolirale kćeri.

- »Nemoj da te svak časti i ako te časti, nemoj od svakoga čašćenje primiti. I ne ulazi često u bife. Najbolje ne izlazi iz dvorane. Lipo se vladaj da bude čestitost na svom mjestu«
- govorila bi majka kćeri prije odlaska na zabavu.

Kazivačica Anka Marković nastavlja opisivati pripreme za ples i majčine riječi tom prilikom.

»Ona bi mene motrila odozgar, iz neba, a sutra će:

— Bila si među svima najljepša.«

Pri društvenim plesovima svi su uređivali dvoranu. Svak je radio, kitio, pa i meo dvoranu. I glazbari su svirali badava. Samo im se davala večera.

I danas s ponosom stari Sinjani govore o nekadašnjim zabavama, smatrajući da su današnji plesovi njihove omladine »skroz tehnički i muzički neispravni što sve skupa predstavlja banalnost«.

Plesovi u sinjskoj okolici

Što se plesalo?

Seljaci sinjske okolice ne sjećaju se, niti su čuli od starijih, da se u njih ikad plesalo što drugo osim jednostavnoga *kola* u parovima poskakujući s noge na nogu. Ponekad bi se znala uhvatiti i dva para. Vjerojatno zbog izrazita poskakivanja čuje se za kolo i naziv *poskočica*. U nešto udaljenijim selima Maljkovu i Biteliću plesalo se *šuplje kolo*. U sredini bi bio jedan par i poskakivao s noge na nogu, kao u običnom kolu, a oko njega su se u zatvorenom krugu držali za ruke svi ostali sudionici i plesali oko para. Kad bi se taj par nagrao kola, povukao bi drugi par unutra, a sam bi izašao. Čini se da je posrijedi kolo koje je u sadašnjoj formi došlo amo za vrijeme rata a i neposredno poslije njega zajedno s nekim partizanskim kolima. O tome najbolje svjedoče njegova sličnost i rasprostranjenost diljem čitave Hrvatske. U vrijeme rata osobito je bilo popularno *kozaračko kolo*, a zatim donekle i *i rešeto srce ima*, poznato biraće kolo. Danas ga izvode samo još školska djeca.

U sinjskoj okolici kaže se *igrati kolo* ili *kolati*, ili malo *prokolati*. Danas već upotrebljavaju i naziv *plesati*, ali nekad toga nije bilo. Uzeti jednu djevojku za ruku i zaplesati s njome kažu oni *proskakati* s njome ili *proigrati*.

U kojim se prilikama plesalo?

Najvažnije prilike za ples bile su sajmovi, derneci, na koje su dolazili seljaci iz bližih a i udaljenijih mjesta. Evo poznatijih sajmova navedenih domaćim nazivljem: Velika Gospa u Sinju, Sveti Roko u

Udovičićima, Osmina Gospina u Jabuci, Sveti Mijoul u Trilju, Sveti Kliment, Sveti Ivan o Božiću i Mala Gospa u Biteliću, Nikoljska Gospa i Sveti Luka u Otoku, Hrvatačka Gospa u Hrvacima, Sveta Ana i Sveti Jakov u Dicmu, Sveta Kata u Lučanima, Sveti Stipan i Božić u Brnazama na Brneškoj Glavici, Sveti Ante u Turjacima, Svi Sveti u Gali, Sveti Petar u Gardunu, Sveti Ilija u Neoriću, Sveti Vid u Zelovu, Sveti Josip u Maljkovu, Sveti Martin u Rudi, Sveti Nikola u Bajagiću, Gospa od zdravlja i Filip i Jakov u Potravlju. Muškarci bi išli i na udaljenije derneke, pa čak i do Solina na Malu Gospu. Inače se kolo plesalo gotovo u svim selima oko Božića i Nove godine da bi se ponajviše razmahalo u pokladama. Tada bi skupine muškaraca obučene, među ostalim, i u žensku nošnju, obilazile od kuće do kuće, na gumnima izvodile kolo. Darovanu slaninu što bi je primili naboli bi prvom *didu* (među brojnim različito maskiranim skupinama jedni su se zvali didi) na sablju.¹² Plesali bi od komšiluka do komšiluka i pjevali:

Evo kuće i odžaka
i našega prijatelja,
koji će nas darovati.
Darujte nas, ne drž'te nas.
Nismo seke za držanje,
nego jesmo za udanje.

A to su bili maskirani muškarci, jer samo su muškarci odlazili u maškare.¹³

Mnogo se pleše i na svadbi. Napose je živa svatovska sezona u studenom — desetak petnaest dana oko Svete Kate. Za ples na svadbi više je prilika. Ponajviše plešu s mladom na gumnu da vide je li »ševasta« — šepava. Negdje mladu izvodi kum, negdje *diver*, a negdje s njom pleše svekrva. U Biteliću dolazi svekrva po *snajku*, igra s njom kolo i pjeva joj pjesmu:

— Snajko moja, lica rumenoga,
svijetla čela ti si i poštena,
od poštena i oca i majke,
blago onom čija budeš žena.

Poslije svekrve i ostali svatovi nastavljaju plesati sa snajkom. U Maljkovu je redosljed drugačiji. Najprije pleše *diver* s mladom, a onda mladi za njima, zatim izvode kolo tri *divera* sa tri jenge svatovuše, a tek onda plešu sa snahom najprije svekar, pa onda svekrva da vide je li ševasta. Poslije toga dolazi obred i snaha poljubi prag i priklad, baca jabuke preko kuće i onda ponovno ide plesati. »Tako malo prokola sa svekrom i dalje s *diverom*« — kaže Cvita Vučković iz zaseoka Alvir. U drugim selima ponajviše svekar ili svekrva plešu sa snahom da vide koga su im svatovi doveli u kuću, da nije možda »cotova«

¹² O didima i pokladnim običajima uopće vidi više u radnjama Nikole Bonifačića Rožina i Josipa Miličevića u ovom zborniku.

¹³ U pokladnim običajima južne Moravske u Čehoslovačkoj na isti se način na drvenu sablju nabađaju darovi što ih dobivaju maškare. Takvim sam običajima prisustvovao na poklade 1964. u selima: Komňa, Strání i dr.

Pleše se redovno na gumnu. Obično se plesalo poslije podne. Ako je dan kratak, onda bi zabava započela ranije, a za ljetnih vrućih dana kasnije. A plesalo bi se i poslije jutarnje mise. »Kad ide paroh iz crkve, kad on svrši tu svoju službu i onda poslin podne igranj kolo do vako do sunca zapada. A more biti i prvo bi se ostavilo. Nije se igralo po mraku. Sunce zapada i aj ča!« — kaže Cvita Vučković. »Obično kad počne osutak sunca, onda kolo zamre« — izjavljuje Ivan Samardžić.

Gdje se plesalo?

Ivan Samardžić iz Otoka ukratko odgovara na ovo pitanje ovako: »Igralo se uvijek za derneka kod crkve. Poslin mise idu gosti na ručak. Kasnije se vraćaju i onda se igra kolo. To kod crkve se zove Gola Brda. Na Božić se igra kolo na gumnu. Sastanu se stari ljudi, prijatelji. Svaki domaćina iznese bukaru vina i tu se piva one naše treskavice, iza uva. I onda se tamo igra kolo, a stari ljudi pušu dugačke kamiše i zemljane lule. U kući se nikad nije igralo. To je uvijek sve na otvorenom«.

Tako je, uglavnom, i u drugim selima. U Biteliću se pleše na livadi zvanoj Ponikve, u blizini crkve. Tamo ima jasena i hrastova, grabova, hlada. I tu se o Božiću obavezno pleše na gumnima; na Jukića gumnu, Vulića glavici na jednom brežuljku.

— »Svak bi plesao u svom komšiluku i svoju svetkovinu činio. Jedino bi muškarci išli tamo gdje bi im se više djevojke dopadale. A ako bi bio snig to ugazaju nogama. Tu traje snig najviše dva dana.« — kaže Anđa Ergović. Za maškare smo već prije rekli da plešu pred kućama.

U nekim selima današnja omladina pleše nove građanske plesove u školskim prostorijama ili domovima kulture.

Tko pleše?

Najviše plešu ženske. One mogu i same plesati, dok ih se muškarci ne late. Plesali bi, uglavnom, momci i djevojke, ali i oženjeni ljudi. Gdjekada se uhvate i stariji ljudi plesati. »Za šalit se i skratiti vreme«. Pri tom ne bi ispuštali iz usta svoje duge lule. Stariji ljudi bi zaplesali više prigodno — za Božić ili na poklade. Više bi to činili muškarci nego žene. U kolo bi se ulazilo sa osamnaest, dvadeset godina. Djeci ne bi dopuštali pristup u nj. Nevjesta je tjedan dana nakon udaje išla obavezno u kolo s diverom ili kumom ako je tog dana bilo kolo.

Premda je sinjsko kolo jednostavno te ga može prilično lako svatko naučiti, ipak su seljaci sinjske okolice i te kako razlikovali dobre plesače od loših. Još i danas pamte one najbolje i o njihovoj vještini rado pričaju. Evo nekoliko najpoznatijih. U Otoku su to bili Ivan »Guša« Žižić pok. Tome, Elek Grgo pok. Šimuna i Ivan Grget pok. Ivana. Ivan Žižić »Gušo« pok. Jure rečen »Gorun« je skakao najviše, a Jakov Žižić »najbolje pivo iza uva. To je bio gramofon.« Onda Jozo Žižić »Gušo«, taj je skaka iii, ehe. U Biteliću je bio najbolji Buljan Stipan »Cigo«, u Brnazama Grgo Iković i Šima Marić, a u Maljkovu »sve je bilo najedno. To se nije bilo mnogo razlikovat«. Ovi namjerno

izabrani primjeri pokazuju kako su u jednom selu bili mnogi izrazito dobri plesači (nisam ih sve iz Otoka ni spomenuo), drugdje samo po koji, a negdje se plesu nije posvećivala posebna pažnja niti se tko isticao.

Zabrane

Plesovi nisu prolazili bez smetnje. Zbog učestalih tučnjava žandari bi znali zabraniti ili rastjerati kolo. Majke bi branile kćerima poći u kolo zbog nelijepih dvostiha, često drastičnih, koji su se sve više udo-



*Grupa plesača iz sela Glavice pleše »kolo« na Smotri folkloru u Zagrebu
Foto: J. Miličević, 1966. (Institut za narodnu umjetnost)*

maćivali u sinjskom kolu. »Pivale su se prostačke pismice. Uvati je za ruke i pivaj joj i to. To je razlog i bio zabranama tim kolima. Više nije bilo niti jedne pristojne« — kažu u Brnazama. Često roditelji nisu dopuštali sinovima i kćerima ići u kolo jer je kod kuće bilo mnogo posla. Mladi bi morali stići k ovcama ili kravama. Zemlja je bila kršovita i stoka je morala u planinu. »Moralo se goniti u brst«. Roditelji bi branili kćerima da plešu, a muševci ženama, da se ne bi družile s nekim koji ne valja i da ne bi dolazile kasno kući. Svećenici ne bi branili kolo, osim kad bi se ono zametnulo za vrijeme mise. Naravno o korizmi nije moglo biti ni govora o plesu. Ipak glavni je razlog zabranama bila tučnjava. Da čujemo iz usta dvojice sudionika kako bi te tučnjave nastale i kakve bi im bile posljedice. Evo što kaže

Andrija Šentija iz Brnaza: »Često je bilo i ružnih pisama i tučnjava, pa su i krvave glave bile. Navre snaga i pripiva jedan drugom, pa čaša vina i krv još žešća. To je bilo 1938. Ja i moj kolega Mastelić išli smo u obližnje selo Radošić. Mi smo išli njegovoj divojki na silo. Dočekali su nas uni u toku noći i protjerali nas kamenjem. Nakon kraćeg vrimena bi je dernek u Sinju, dva osmoga, Gospa od Anđela. Oko pet sati malo smo se napili pa smo išli u kolo da malo zaigramo s našim curama. Unda se nisu zvale divojke. I zapivali »rere«. Nakon kraćeg vrimena došli su i ovi sa Radošića pa su počeli da nam pripivaju:

Masteliću, Masteliću pas ti...
Ubit će te Radošanac Ante.

Dok je on izgovorio te riči, u vremenu je Mastelić potegao bagulinu, štap zavrnut, po glavi i oborio ga na zemlju. Time su skočili i drugi u obranu. Kada smo vidili da ima više njizi nego li nas, bili smo prisilni da pobegnemo. Iza toga su prispili i žandari i uvatili nekoliko koji su se nalazili u kolu. Bez pitanja ko je kriv ili ko je prav i povelili sa sobom u žandarmerijsku stanicu. Možda su i poneke i tukli«.

Vodili su se gotovo čitavi ratovi. Ponekad bi u panici čak i žandari pobjegli bojeći se batina. Evo što priča Ivan Samardžić Kec iz Otoka: »Na svetog Mijoula u Trilju sam igrao kolo i napio sam se dobro. Naljutila me cura. I onda sam uzo sitnih novaca u džepu i čaša i sve zvecka. Kažu:

— Šta je Kecu, al je poludio?

I bila je ljuta borba između tri sela: Otoka, Dovčića (Udovičića) i Gale. I onda već Otok lje odnio pobidu zašto smo bili složni. Žandari su otišli dalje jedan kilometar i čekaju na žrtve. Žrtava nije bilo. Ko je šta odnio stina u leđima, u kostima. I štapa po glavi, po čiverici. Moj najbolji prijatelj Stipan Šušić, on je imo bili slamnati šešir i dobija je po njemu. Odletija mu je s glave. Kad sam ja vidiya da mi je drug krvav, ja sam već pobjesnio. Ja sam zazvo

— Ljudi, Otočani, u borbu!

U to je nastala bitka. Mi smo ji nagonili na vodu, na žice, na lozu. Nije svakomu bilo lako. Srećko Milošević, on je bija položen od prve. Od stina. Leža je ka mitav. Galjani biže, a ja im kažem:

— Nosi poštu pa pridaj materi raport što si dobio. Neka ti sutra prišiva mater cerete (smolu od jele) i vrišku ovčiju mišinu.

To mu izvlači bolest i krv. To je bio prkos, a oni su bili na Svetoga Roka u Dovčići (= Udovičićima), ubili mi rođaka Juru Vukdeliju i Nikolu. I ja sam gledao da povećam četvu i da se osvetim. A pop bi govorio:

— Dćeo, nemojte smatnje. Materi staroj treba sin.

Društvena uloga plesa

Evo što o društvenom značenju kola u Sinju kaže Petar Marković: »Ići u kolo, to je bio simbol. Treba li curu udavati, treba curu voditi u kolo. To je bio javni izlog cure. Treba je povesti i naći joj muža. Tako je bilo kod seljačkih, a skoro da je bilo i kod gradskih plesova«.

Kolo je, kao i u drugim našim krajevima, mjesto gdje se zagledavaju momak i djevojka, ali je ono bilo također znak da je djevojka zrela i pripremljena za udaju. U kolu momak *zamira* djevojku, a



Grupa plesača iz sela Glavice pleše »kolo« na Smotri folkloru u Zagrebu
Foto: J. Miličević, 1966. (Institut za narodnu umjetnost)

kasnije je i daruje, »rukuje«. »Znate, ako bi mu se svidjela djevojka, pozovi mamu, tatu, pa joj uzme grotulje, jabuke i s otim označuje da je njegova djevojka. Ako ona to prihvati, to je znak da je pristala. Posli dođu njegovi i zaruče je, dolaze je isprosit. Izađu iz kola, šetaju vodon. Ukoliko on dozvoli, ona može i s drugim mladićem zaigrati, a ukoliko on kaže ne, onda ne«. Stari običaji bili su neobično strogi. Ukoliko je majka imala više kćeri, samo bi najstarija mogla poći u kolo.¹⁴ Do njene udaje druge su čekale na svoj red. »Mlađe onda zauzmu poslovima, kućom. Uda se starija, ide mlada. Malo bi nju vidjela i crkva. Ili ako je išla, onda posli crkve pravo kući« — kaže Anđa

¹⁴ Ivan Ivančan, Prilozi istraživanju socijalne uloge plesa u Hrvatskoj. Narodna umjetnost, knj. 2. Zagreb, 1963, str. 99—100.

Ergović iz Bitelića. »U stara vremena nisu roditelji dozvoljavali mladima da idu u kolo da ih vidu. Mlade odu svaka u svoju rupu. Ne moreš ih vidit. Išle su po redu«. Ovako je ulaženje u kolo komentirao Ivan Ivić iz Brnaza. »Za ic u kolo bila je svečana nošnja. Sve bi nakite djevojka metnula na sebe. Otuda i uzrečica:

— »Šta se spremaš ko da ideš u kolo.«

U Maljkovu bi najstariju kćerku lijepo opremili. Metnuli bi srebrni nakit na nju, i kad je ušla u kolo, onda bi se znalo da je za udaju. A one koje nisu bile za udaju one stoje pokraj kola. Mlađa sestra ne bi ni sa dvadesetpet godina zaplesala ako se starija nije udala, kažu u Biteliću. U plesu se vršila i selekcija. Gledalo se tko je snažniji, tko može duže izdržati, tko je zdrav, jak. No dok je u drugim dinarskim krajevima ispit snage vrijedio pretežno za ženske, ovdje se ona mjerila i u muškarca.

— Taj je muškarac zrav, čeličan.
Vidan li je. Otkad je plesao! — reklo
bi se.

Kraj kola bi stajali i stariji ljudi i žene. Tu bi se raspredalo o seoskim događajima i komentiralo ponašanje i ples onih u kolu. Kolo je bilo sastajalište, mjesto gdje su se, osim gledanja kola i slušanja pjesama, mogle čuti i najnovije vijesti iz života sela ili kraja. Stariji ljudi kraj kola bili bi ujedno i kontrola vladanja mladih. Oni bi davali znak kada je plesna zabava trebala završiti, kad je trebalo poći kući.

Vjerovanja vezana uz ples

U Sinju i sinjskoj okolici nisam naišao na vjerovanja vezana uz sâm ples. Bilo je nešto spomena o vilinskom kolu, ali ništa što bi bilo specifično za sinjski kraj. Kao i drugdje, vile plešu svoje kolo na najljepšim mjestima u planinama i poljima, a u svoje kolo mame momke. U vilinsko kolo opasno je dirati.

Zapovjednik plesa ili plesne zabave

U svatovima plesom zapovijeda stari svat. On određuje kada će se igrati kolo. U samom kolu nema mijenjanja plesnih figura pa ni razloga da tko njime upravlja. Jednako nema promjena plesova jer se pleše samo jedno kolo. Pa ipak je ostao naziv *kolbeša* koji se daje najboljem, najodvažnijem, najsnažnijem ili najpristalijem plesaču.

Seoski bi glavlar obično stajao kraj kola kad god se ono izvodilo, osim u svadbi, i gledao da li se sve odvija u redu. Ponekad bi plesači za šalu znali okrenuti i izvoditi kolo naopako. »Nije se smilo kolo naopako. Tu je glavlar bio. Šarac kamiš i ošinio te. Ošinio te glavlar, ošinio te Bog«. Tako je Ivan Samardžić opisivao ulogu glavara u držanju reda na plesnoj zabavi.

Vladanje na plesnim zabavama

Evo nekoliko citata o tome što seljaci sinjske okolice smatraju lijepim, odnosno ružnim pri plesu: »Ko je sileniji, malo besetniji, taj skače ka divljak, a ko ne zna, ni ne ulazi u kolo. A neće ni divojke da š njim igraju«. (Otok) Uvijek se više cijeni onaj koji je malo ozbiljniji nego onaj koji pravi ludosti. Osim toga, gleda se tko može dulje izdržati (Bitelić). U Sinju naročito pažnju posvećuju lijepom držanju.

— »Vidjelo se kako koraca nogom, kako rukom čini. Odmah se zna kako joj kotule mašu« — i po tome su prosuđivali plesača, odnosno plesačicu u Brnazama. »Poznaš igrača ovako po životu i poštenju.



*Grupa plesača iz sela Glavice pleše »kolo« na Smotvi folkloru u Zagrebu
Foto: J. Miličević, 1966. (Institut za narodnu umjetnost)*

Oni koji je pristojniji, oni igra malo lipše. Ne će se gurat. A ako je neka vukara, smije se, okreće se, svašta radi. A ako te zove, moraš s njim igrati« — potužila se kazivačica iz Maljkova.

Majke bi upozoravale svoju djecu, posebno kćeri kako se moraju vladati u kolu i poslije njega: »Ajde, i do sunca kući, i znaj s kim imaš posla. Eto budi uljudna i poštena. Čuvaj imena, dočekat ćeš vrijeme.« (Otok)

»Čujte, mlade, za vas nije ples. Mara je na redu. Mara treba da ide, da se uda. Čuj, nemoj ispast glupa. Ne odaj s berekinima koji ti ne odgovaraju. Kući na vrime! S društvom kući, ne sama.« (Bitelić)

»Budi pametna, budi pristojna, nemoj bi' zjakasta. Rano dođi kući, nemoj se zadržavat dugo. Nemoj da nešto čujem slaba o tebi, jer izvuć ćeš batina.« (Brnaze)

»Moja ćerce, budi pokorna. Lipo ajde u crkvu, moli Boga, slušaj što govori paroh. Nemoj se nikim zamirit. Lipo postupaj i lipo igraj u kolu sa svakim mladarcem koji te pozove. Nemoj se uznositi i ni s kim rugat. To tebi ništa ne smeta što ti ne ćeš za nj, što je on loš ili štogo. I kad dođe tvoj zeman, onda ajde kući. Ne triba da najposlin ostaješ s muškarcu. Tribaš i kod kuće. Tribaš za stoku. Ajde, moja dušo.« (Maljkovo)

Pjesme uz ples

U svega nekoliko rečenica Anđa Ergović iz Bitelića opisala je cjelovito muzičku pratnju pri plesu. »Imali bi starinske diple. Svirale bi. Poneko bi uz diple pleso, ali ples bi bio većinom prez pisme i svirke. I pisme bi bile, kad bi plesali u kolu. To je ona *rera* i svak piva kako zna za vrime kola.«

Te pjesmice *rere* bile su redom dvostisi koje bi pjevajući najviše improvizirali. Pjevali su ih muškarcu plešući kolo. Zanimljivo je i to da u sinjskom kraju ženska čeljad nije nikad pjevala na javnim mjestima, npr. u kolu ili na svadbi, pa ni kod kuće. »Jedino bi kod ovaca ženska volila zapivat. Drago bi joj bilo zapivat dok je bila cura i ovce čuvala, kad se malo od kuće odmakla. A kod kuće ne bi nikad čuo žensku pivat!« — kaže Cvita Vučković. Takvo pjevanje pastirica ima i naziv »samački«, vjerojatno zbog toga što se ne pjeva u društvu. U najnovije vrijeme znadu ipak i djevojke zapjevati u kolu.

Evo nekoliko nasumice izabranih dvostihova kakve su momci pjevali djevojkama u kolu. Naravno, tu su izostavljeni oni vulgarni kojih je u novije vrijeme bilo sve više.

Oćemo li ako nam se dalo,
ak' ne dalo, nije nam ni stalo.
Rasla jela usrid Sarajeva,
od nje lada do srid Carigrada.
Ide Tito priko ravna Srema
i on vodi korpus proletera.
Cure male sve se moje zvale,
s majkom stale, s menom noćevale.
Pit ću, pit ću, dok je u sudiću,
kad nestane, ja ću do mejane.
Curo mala, bili ti se lice
ko u moje mlade golubice.
Sedam sela jedno do drugoga,
nema meni do Otoka moga.
Oj divojko, goni kući ovce,
što si s njima zakrila doce.
Bilo mi je u derneku krivo,
rebro mi je pribijeno livo.

A moj nožu polomljena kljuna,
jedva čekam da započne buna.
Naredniče žandarske patrole,
smide li se pucat iz pištole.
Ja bi' vojsku služio od šale,
da mi nije ostaviti male.

Ovi nasumice odabrani stihovi pokazuju interese koji su se javljali u kolu i oko njega. Izbor se može dopuniti i dvostisima što ih donosi Olinko Delorko dajući primjere poezije sinjske okolice ili iz primjera »rera« koje prikazuje Jerko Bezić ilustrirajući narodnu muzičku tradiciju onoga kraja. (Vidi njihove radove u ovoj knjizi.)

Lelja Taš u predgovoru zbirke o sinjskim plesovima¹⁵ kaže: »Uz to kolo pjevaju inače muškarci obično kratke dvostihove lascivnog sadržaja. Nekada su — po navodima nekih staraca — pjevali uz ples junačke pjesme ili bi plesove pratili svirkom na mijehu.«

Kakve su bile plesne zabave?

Na plesnom prostoru stoje posebno momci, posebno djevojke, posebno oženjeni i stariji. U sredini gdje se zameće kolo prazan je prostor. Momak pristupi pred djevojku i obično joj ne kazuje ništa nego joj samo pruža ruku. Ide s njom u kolo. On ispred nje a ona za njime. Ako neće, ne mora mu se odazvati. U novije vrijeme momak zapita djevojku:

— Oćete poč da zaigramo?

ili

— Je li slobodno u kolo poč s menom?

ili

— Možemo zaigrat kolo?

ili

— Oćeš s menom zaigrat?

Nekada se djevojka nije morala odazvati pozivu svakog momka, osobito ako je sumnjala da bi mogao zapjevati proste pjesme. U novije vrijeme ona mora plesati sa svakim pod prijatnjom čak i batina.

U kolu se uhvate za desne ruke i skaču s noge na nogu. Katkada bi ženska zapovijedala koliko će se dugo plesati. Dade znak partneru, okrene se još dva tri puta i izađe iz kola. Međutim, može za inat igrati tako dugo, dok se košulja na njoj »tri puta ne oznoji i opet osuši.« Kad je gotovo, odvede je partner tamo gdje ju je našao i onda kreće po drugu curu. Kolo ne prestaje. Netko uđe, a netko izađe. Prosječno bi momak sa svakom djevojkom plesao oko deset minuta.

Ako ne bi momci dolazili po neke djevojke, one bi se i same dvije i dvije znale uhvatiti i ući u kolo.

U Neoriću postoji zanimljiv običaj. Uhvate se cura i momak za ruku i plešu. Skaču jedno uz drugo, i to u jednom smjeru niz brdo

¹⁵ Taš, o. c. u bilješci 1, str. 2.

oko dvjesto metara. Ovo plesanje niz brijeg izvodi se brzo, što brže, a kad se vraćaju, onda vode jedno drugo ispod ruke.

Učenje plesa

Kolo ovoga kraja nije teško naučiti. Posrijedi su elementarni pokreti i poskoci pri kojima se jednolično skače s noge na nogu. Nešto je teže sinhronizirati pokrete ruku s pokretima nogu jer su posrijedi zamasi gore—dolje, lijevo—desno i u krug na jednu i drugu stranu.

Djeca nisu imala pristup kolu, osim o božićnim blagdanima kada su — gledajući starije — i ona pokušavala plesati. Zatim bi se vježbali na polju čuvajući ovce. »Kad bi se blago čuvalo i bili čobani na okupu, kad bi bio vrući dan, onda oni igraju kolo, zatim na robaka, piljaka i na ploče (čobanske igre s različitim predmetima, op. I. I.). Isto balote, ko će bliže dobaciti ploču« (Bitelić). »To samo po sebi dođe. Gledaš drugog i znaš. To je bilo poskakivanje. Još ni dica kada bi išla u čobanovanje učila i znali bi bolje od nas« (Brnaze). »Tu nema nauka. Ovako kad si kod blaga, ajmo igrat. Sastane se petero, šestero i tako po sebi.«

»Volim lipu, pa da je sirota,
nego ružnu, pa šta će mi dota.«
(Maljkovo)

Lelja Taš u predgovoru zbirke o sinjskim plesovima¹⁶ opisuje ovakav doživljaj: »Zanimljiv je bio događaj, kad sam autom prolazila okolicom Muća. Na jednoj poljani bile su dvije pastirice koje su se bez ikakve muzičke pratnje uhvatile za desne ruke (okrenute jedna prema drugoj) i među ovcama plesale njihovo kolo. Mi smo se zaustavili, neko vrijeme ih promatrali i polako se odvezli dalje, a one su još uvijek plesale s noge na nogu, s noge na nogu. I kiša je počela rominjati a one nisu prestajale. A sve se to odigravalo u potpunoj tišini.«

Ostale pojedinosti o plesanju

Stariji ljudi ne vole plesove današnje omladine što su prodrli iz grada u selo. Neki ih smatraju veoma raspojasanim, dok drugi govore da su ljepši od njihova starog kola. U neka sela gradski plesovi još nisu ni stigli. Ostalo je samo kolo.

Za svoje staro kolo smatraju da je davna postanka; »još od prije nego što je pao Sinj«, »od godina i godina«, »još od mletačkog doba«. »To je oduvijek ovdi. Šta ti je radija otac, baviš se i ti.«

Građani Sinja nisu imali o ovim seljačkim kolima baš najljepše mišljenje. »Ta kola seljačka više su naličila na neki iskonski naš seljački izražaj za ne reći da je to bilo u divljaštvu, bez figura, vrlo primitivno.«

Kolo se uvijek kreće *naoposun* ili *naoposom*, tj. onako kako sunce ide ili — stručno govoreći — u smjeru hoda kazaljke na satu. Kad

¹⁶ Ibid., str. I.

bi netko htio izazivati onda bi se kolo plesalo i naopako, tj. na drugu stranu.

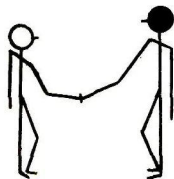
U vrijeme rata na selima se nije plesalo, nego samo u Sinju na Veliku Gospu.

Nekad se pri plesanju kola skakalo s noge na nogu i istodobno vrtjelo rukom. Sada djevojka pomalo obilazi oko momka i ne maše rukom. A i skače se sve niže. »Danas ne će da igra, ne će da život mori« — kaže Cvita Vučković.

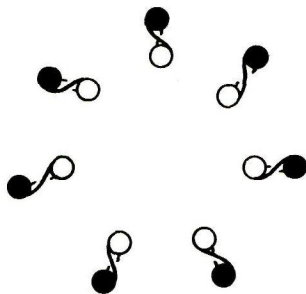
Opis plesa

K o l o

Najjednostavniji i gotovo jedini način plesanja kola nije teško opisati. Plesač i plesačica stoje jedan nasuprot drugome i drže se za desne ruke. Slobodne lijeve ruke mogu biti za pojasom ili obično spuštene uz tijelo.



Svi su parovi poredani u krugu tako da su ženske leđima okrenute sredini kruga, a muški njima nasuprot.

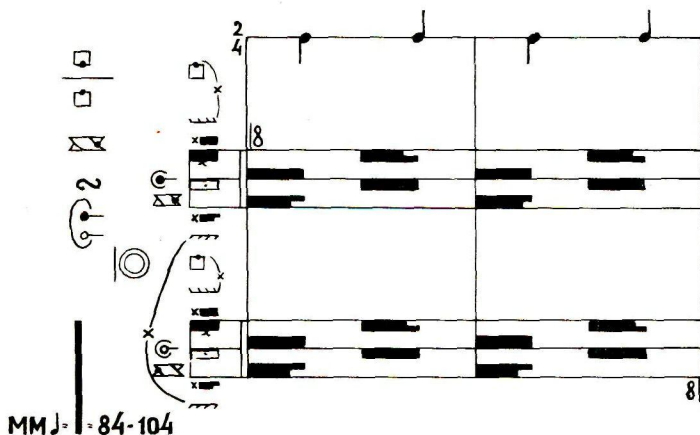


Partneri potpuno jednako poskakuju s noge na nogu stojeći na mjestu ili krećući u krugu smjerom hoda kazaljke na satu. Rjeđe kreću najprije malo u jednu stranu a zatim se vraćaju natrag. Pjesme (dvestisi) koji se uz to mogu pjevati nisu ritmički vezani uz ritam plesa. Praktički to znači da ritam plesa označuje samo udaranje nogu o pod, a nekad je to označivalo i zveckanje brojnih metalnih ukrasa koji su bili sastavni dio muške i ženske narodne nošnje.

Svaki se takt sastoji od dviju četvrtina.

Prvi takt

Prva četvrtina: plesač i plesačica poskoče lijevom nogom na mjestu, a desnu izbace za duljinu stopala naprijed, i to tako da joj je donji dio paralelan s podom. Koljena su pri tom više ili manje skvrčena.

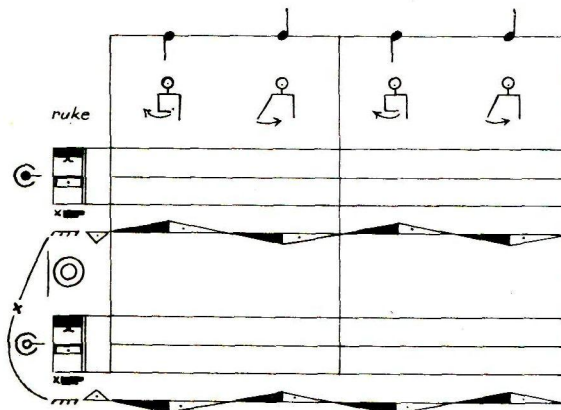


Druga četvrtina: plesač i plesačica dočekaju se desnom nogom i odmah njome odbiju u zrak. Istodobno izbace lijevu nogu za duljinu stopala naprijed, i to tako da joj je donji dio paralelan s podom. Koljena su pri tom više ili manje skvrčena.

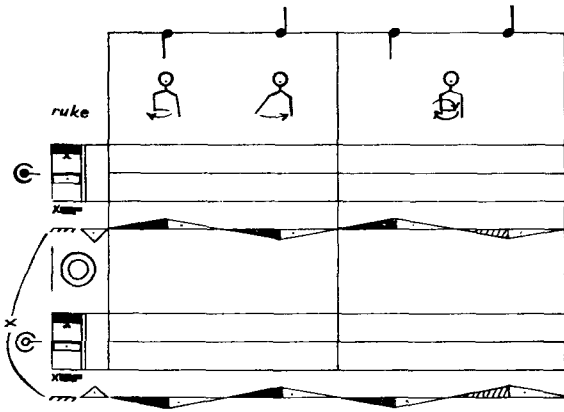
Svi taktovi koji dolaze jednaki su prvom.

U starijim varijantama ruke nisu mirovale nego su se u ritmu plesa različito pokretale. Evo četiriju karakterističnih primjera.

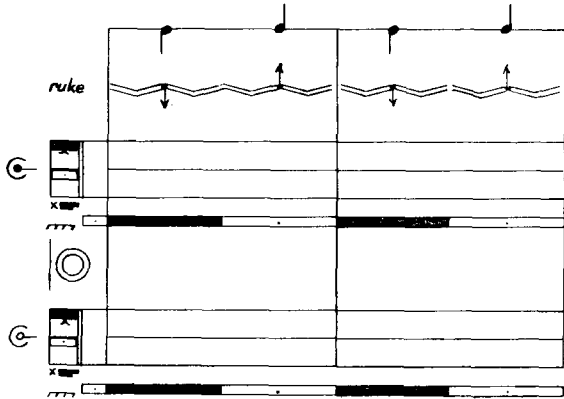
1.



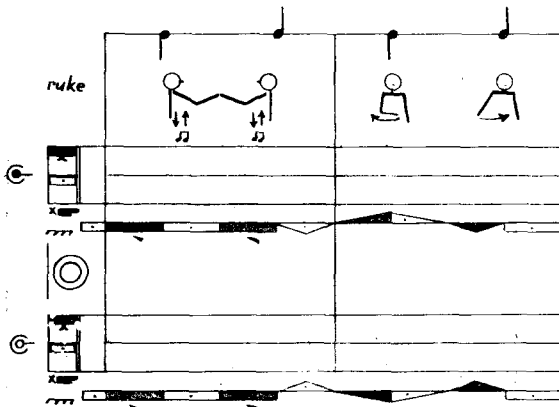
2.



3.



4.



U prvoj varijanti suigrači mašu rukama amo-tamo. Drže se za desne ruke i na prvu četvrtinu zamahnu u lijevu stranu gledajući sa strane muškarca. Na drugu četvrtinu zamah je u desnu stranu. U drugom taktu izvodi se što i u prvom. Lukovi to ih pri mahanju čine ruke nacrtani su iznad kinetograma.

U prvom taktu druge varijante dešava se isto što i u prvom taktu prve varijante. Na prvu četvrtinu drugog takta zamahne se rukama u smjeru hoda kazaljke na satu, i u drugoj četvrtini nastavi kretanje u istom smjeru te ruke, u drugom taktu učine ukupno čitavu kružnicu.

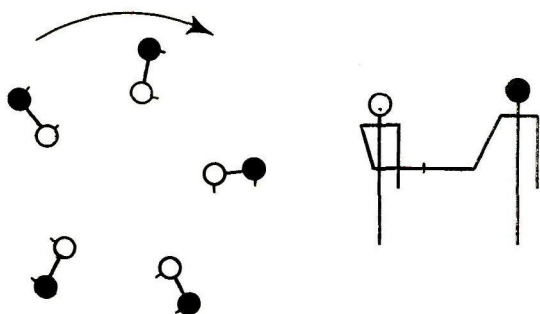
U trećoj varijanti maše se rukama dolje-gore. Na prvu četvrtinu dolje, a na drugu gore. U drugom taktu izvodi se isto.

Četvrta je varijanta najmanje uobičajena. Na prvu se četvrtinu izrazito zamahne rukama dolje i odmah zatim gore. Na drugu četvrtinu načini se isti pokret. Na prvu četvrtinu drugog takta zamahne se u lijevu stranu, a na drugu u desnu. Pokret je sličan onima u prvom taktu prve i druge varijante. Ta se dva takta onda ponavljaju.

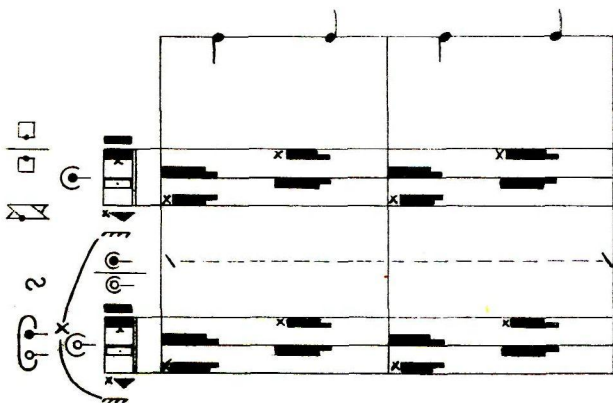
Smjerovi mahanja rukama u svim varijantama naznačeni su iznad kinetograma.

Kad se kolo žestoko razigra mogu se ruke podignuti u visinu glave i tako držati.

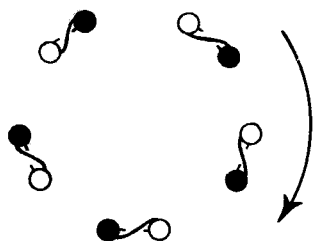
Partneri, međutim, ne plešu uvijek samo na mjestu nego se kreću u krugu smjerom hoda kazaljke na satu. U tom slučaju plesač se nalazi s lijeve strane plesačice i poskoci su nešto viši nego kod plesanja na mjestu.



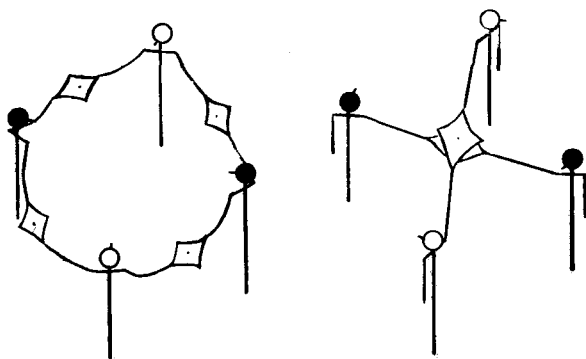
Ples izgleda ovako:



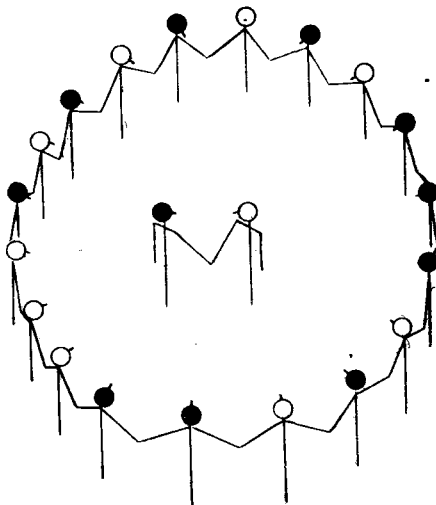
Kod ove varijante poskoci se izvode naprijed, a slobodna noga izbacuje se za duljinu stopala naprijed i nešto skvrčena u koljenima. Ponekad se parovi kreću u krugu tako da plesač poskakuje natraške, a plesačica za njim.



Katkada se uhvate i četvorke zajedno plesati. U zavisnosti o tome da li poskakuju na mjestu ili se kreću u krugu smjerom hoda kazaljke na satu drže se na jedan od ova dva načina s pomoću maramica.



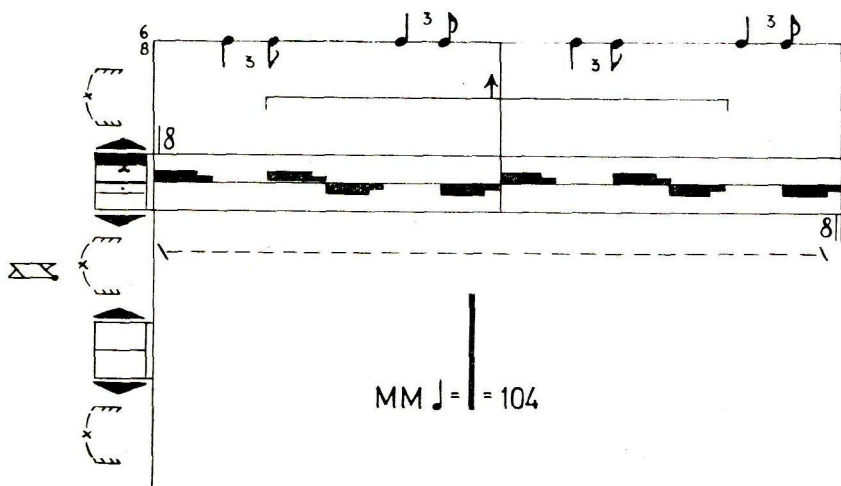
U Maljkovu imamo nešto drugačiju sliku. Uhvati se veliko zatvoreno kolo i plesači se jedno za drugoga drže dolje ispruženim rukama. U sredini se izdvoji jedan par i poskakuje. To se tamo zove *šuplje kolo*.



U vanjskom kolu najčešće se hvataju parovi, tj. plesači i plesačice u tačnom rasporedu: muško, žensko, muško, žensko, ali u nekim slučajevima i u sasvim slobodnom rasporedu. Muškarac uzme žensku za ruku izdvoji se iz kola, uđe u sredinu i poskakuje s njome, dok se ne izdovolji. Zatim oni ponovo uđu među ostale ili napuste ples, a drugi se par izdvoji i tako redom.

Par u sredini poskakuje na jedan od načina kako smo prije opisali mašući rukama.

Kolo izvodi drugačiji plesni korak:



Plesači su obično okrenuti dijagonalno prema smjeru kretanja, a taj je »naoposum«. — »Ne bi ni za boga igrali naopako«, tj. suprotno od hoda kazaljke na satu. Rjeđe su okrenuti tako da gledaju u sredinu kola.

Svaki se takt sastoji od ritmičke sheme: četvrtina, osmina, četvrtina, osmina.

Prvi takt:

Četvrtina: lijevom nogom korak naprijed. Njome odmah zatim odskočimo u zrak.

Osmina: dočekamo se istom, tj. lijevom nogom.

Četvrtina: desnom nogom korak naprijed. Njome odmah zatim odskočimo u zrak.

Osmina: dočekamo se istom, tj. desnom nogom.

Svi taktovi koji dolaze jednaki su prvom taktu.

Par u sredini umjesto da poskakuje i maše rukama na jedan od prije opisanih načina može poskakivati i na način na koji poskakuje netom opisano kolo.

U prije opisanim slučajevima, gdje je bila riječ o parovima koji poskakuju smješteni u krugu može se također desiti da jedan par ode u sredinu i tamo poskakuje ili se momak i djevojka drže ispod ruke i šeću.

Zaključna razmatranja

Sudeći prema navodima Fortisa i Lovrića, zatim prema kazivanjima velikog broja starih ljudi, pa i najnovijim podacima — mjesto, vrijeme i način zabavljanja stanovnika šire okolice Sinja pretrpjeli su veoma male promjene od XVIII stoljeća do nedavnih vremena.

Izuzetak su posljednje godine, kada elementi moderne građanske civilizacije naglo potiskuju stare običaje ne samo u Sinjskoj krajini nego i u svima našim područjima.

Od sastanka na prelima pa do derneka način zabavljanja ostao je gotovo nepromijenjen ali je sam ples, napose što se tiče formalne strane pretrpio prilične promjene.

Ono što je A. Fortis osobito dobro primijetio, a što ima odličnu potvrdu u današnjem kolu iz okolice Sinja jest konstatacija da kolo na kraju »degenerira« u *skoči gori*, tj. žestoko poskakivanje s noge na nogu. Očigledno, on je već onda dobro uočio veliku sklonost Morlake takvu načinu plesanja bez obzira da li je time mislio na plesove Sinjske krajine ili nekoga drugog područja na kojem je opisivao Morlake. Na okolicu Sinja ta se primjedba može naročito dobro primijeniti jer se tu, gotovo kao nigdje drugdje, potpuno izgubilo plesanje u zatvorenom kolu i sasvim preuzeo ples pri kojem se poskakuje u parovima. I dok se u nekim drugim krajevima dinarske zone (Vrlika, Cetina, Bukovica, Lika, Glamoč i sl.) par samo povremeno izdvaja iz kola i ponovno uza nj veže, ovdje, osim vrlo nejasnih obrisa, kola više i nema, pogotovo nema više kola sa šestodijelnim ritmičkim plesnim obrascem, glavnom karakteristikom plesova u dinarskoj plesnoj zoni.¹⁷ Pa kad se u Maljkovu i pleše u kolu, to je plesanje sasvim različito od dinarskoga. No o tome će još biti riječi.

Bilo je veoma teško danas pronaći sigurne razloge s kojih je razbijanje kola u korist plesanja u paru naišlo na tako plodno tlo baš u okolici Sinja. Potkraj srednjega vijeka taj se proces događa širom čitave Evrope,¹⁸ no krajevi s jako razvijenom tradicionalnošću uspjeli su do danas zadržati stari oblik plesanja u kolu. U plesovima Sinjske krajine primjećuje se kao neki kompromis jer se parovi nalaze u krugu i ples se zove kolo. Sličnih primjera ima i u jadranskoj plesnoj zoni.¹⁹ Na plesove jadranske zone podsjeća i ritmička shema kola u Maljkovu. Ono se, doduše, izvodi u zatvorenom krugu, ali je ritmički obrazac šestosminski, što je jedna od glavnih karakteristika plesova jadranske zone.²⁰ Prema tome bi se moglo pretpostaviti da su utjecaji jadranske zone pridonijeli takvu obliku plesanja u okolici Sinja. Zanimljivo je za usporedbu ustanoviti da se kolo razbija u parove više nego drugdje u dinarskoj zoni također i u Lici, a tu su utjecaji jadranske sfere veoma dobro uočljivo i uzeti u obzir pri klasifikaciji ličkih plesova.²¹

Današnja slika kola u selima sinjske okolice ne bi nas mogla čak ni navesti na to da se ovdje nekad plesalo kolo kao i u svim ostalim dinarskim krajevima, tj. najprije lagano uz pjevanje baladâ ili romancâ, a zatim živo, sve u šestodijelnom plesnom obrascu. Analizirajući ritam današnjih plesova ni u njemu ne nailazimo na dobre indikacije. Stil nas već sasvim približava ostalim dinarskim plesovima

¹⁷ Ivan Ivančan, Geografska podjela narodnih pjesova u Jugoslaviji. Narodna umjetnost. knj. 3, Zagreb 1964—65, str. 26—27.

¹⁸ Maga Magazinović, Istorija igre. Prosveta, Beograd 1951, str. 66.

¹⁹ Ivančan, o. c. u bilješci 13, str. 27.

²⁰ Ibid., str. 29.

²¹ Ibid., str. 27.

u kojima su poskoci glavna karakteristika. U sadržajnoj strani plesa među ostalim značajkama (okupljanje, zabavljanje, udvaranje, prikazivanje imovnog stanja i dr.) napose se ističe pokazivanje snage i zdravlja da bi se zadovoljili principi selekcije i odabiranja budućih bračnih parova. Taj faktor stavlja plesove sinjske okolice potpuno u skupinu dinarskih plesova. Da se nekad i ovdje kolalo uz pjesmu, nepobitno dokazuju Lovrićevi podaci u kojima on izričito kaže da kolo najprije započinje laganim kruženjem uz pjesmu, kojoj početak obično glasi

— Odi u kolo, dušo moja . . .

I stariji su kazivači znali da su se u kolu nekada pjevale dulje pjesme, a dokaz o tome pruža nam i F. Kuhač²² koji među svojim kolskim pjesmama donosi i dvije iz Sinja, i to po jednu baladu i romancu. Očigledno je da su takve duge pjesme postale nepraktične pri parovnom plesanju, pa su ih zamijenili dvostisi koje su pjevali momci djevojkama u lice i koji su postajali sve vulgarniji, odnosno lascivniji. Zanimljivo da već i I. Lovrić spominje sklonost stanovnika onoga kraja pripovijedanju prljavih priča.²³

I. Lovrić spominje i držanje za ruke u kolu, a takvo držanje (i sam oblik kola) vidimo i u rijetkim primjerima koji su opisani u građi.

Sve to navodi na zaključak da je nekadašnje kolo postojalo kao i drugdje, ali je degeneriralo u parovno plesanje koje je u Sinjskoj krajini postalo jedini oblik. No taj je oblik potpuno različit od oblika koji se javljaju u drugim spomenutim krajevima dinarske zone u slučajevima kad se iz kola izdvaja poseban par. Sinjsko kolo ima posebnu svoju fizonomiju, ono je potpuno autonomno.²⁴

POPIS KAZIVAČA

Ivan Beader Kutlešić, rođ. 1868. Brnaze
Petar Blaić, rođ. 1906. Turjaci
Ana Budimir, rođ. 1899. Turjaci
Luce Čović, rođ. 1935. Trilj
Ljubo Delić, rođ. 1889. Muć
Anđa Ergović, rođ. Kelava, 1921. Bitelić
Ante Ivić, rođ. 1930. Brnaze
Ivan Ivić, rođ. 1892. Brnaze
Kata Ivić, rođ. Vuke, 1901. Turjaci
Marko Mador, rođ. 1879. Hrvace
Jozo Malbaša, rođ. 1909. Brnaze
Anka Marković, rođ. Perković, 1897. Sinj
Neda Marković, rođ. Glavan, 1929. Otok
Petar Marković, rođ. 1884. Sinj
Ankica Pavlinušić, rođ. 1953. Otok
Zdravko Peštar, rođ. 1948. Brnaze
Jela Romac, rođ. 1931. Glavice
Marija Romac, rođ. 1927. Glavice

²² Kuhač, o. c. u bilješci 6, str. 239. i 259.

²³ Lovrić, o. c. u bilješci 3, str. 81.

²⁴ Daljnja istraživanja mogla bi pokazati na koji se način takvo plesanje održalo među figurama dvaju plesova i to olipskog tanca 25 i nekih slučajeva istarskog baluna 26 te kakve su veze tih plesova sa sinjskim kolom. Srodan ples sinjskom kolu nalazimo u susjednim Poljicama.

Pava Romac, rođ. 1894. Glavice
 Stipe Romac, rođ. 1895. Glavice
 Ivan Samardžić Kec, rođ. 1909. Otok
 Nikola Sikirica, rođ. 1901. Jabuka
 Kata Šarić, rođ. 1886. Hrvace
 Andrija Šentija, rođ. 1919. Brnaze
 Ljubo Tenžera, rođ. 1924. Han
 Drago Topić, rođ. 1929. Muć
 Filip Vrdoljak, rođ. 1922. Otok
 Jozo Vrdoljak, rođ. 1905. Sinj-Podvaroš
 Cvita Vučković, rođ. Alvir 1911. Malj-
 kovo
 Ivan Žanko, rođ. 1899. Han
 Andrija Žižić, rođ. 1901. Otok
 Anđa Žižić, rođ. 1947. Otok
 Ivan Žižić Gušo rođ. 1893. Otok
 Luca Žižić Gušo rođ. 1950. Otok
 Marica Žižić, rođ. 1951. Otok
 Sima Žižić, rođ. Zrnčić, 1913. Otok

ZUSAMMENFASSUNG

VOLKSTÄNZE AUS SINJ UND SEINER UMGEBUNG

Die im Aufsätze gebrachten Angaben stammen aus den Ortschaften Sinj, Bitelić, Brnaze, Glavice, Hrvace, Jabuka, Maljkovo, Muć, Otok, Podvaroš, Trilj und Turjaci. Zwischen den Tanzveranstaltungen der Stadt Sinj und denen der umliegenden Dörfer bestehen wesentliche Unterschiede.

In Sinj wurden zweierlei Tanzveranstaltungen abgehalten. In den einen wirkten Bauern mit, indem sie den Bauernreigen (seljačko kolo) aufführten, den sie auch *Sinjsko kolo* nannten. Einen ähnlichen *Kolo* tanzen die Bauern der näheren und weiteren Umgebung von Sinj. Die Bauern kamen anlässlich der Märkte und Festtage nach Sinj und führten zusammen mit den Städtern diesen Tanz auf. Die Kaufmannschaft, die Gewerbetreibenden und die Intelligenz von Sinj unterhielt sich auf eine andere Weise, indem sie die französische Quadrille, die kroatischen Salon-Kolos, sowie bürgerliche Tänze aufführten, die im XIX. Jh. fasst ganz Dalmatien überschwemmten. Besonders populär waren die Tänze: Schottisch, Masurka, Polka und Walzer.

Die städtischen Veranstaltungen waren mit Einladungskarten verbunden und vorgeschrieben war für Männer dunkle Kleidung und für Frauen Tanzkleider, wemöglich für jede Unterhaltung ein neues.

Am bekanntesten waren die Veranstaltungen der Alkaren-Gesellschaft, sodann der Tanz des Sokol-Vereines, die Blaue Nacht des Sportvereines *Junak*, die Unterhaltung des Reitervereines *Kolo*, der Tanz der *Glazbari* (Musiker) und die Unterhaltung des Feuerwehrvereines. Den Tanz eröffnete der Präsident mit seiner Gemahlin, die Tanzlehrer und Leiter waren entweder Einheimische, oder sie kamen aus Split.

Die Bauern der Umgebung von Sinj tanzten von jeher den schlichten *Kolo* in Paaren, von einem Fuss auf den anderen springend. Manchmal schlossen sich auch zwei Paare zu einem *Kolo*.

Die wichtigsten Tanzgelegenheiten waren die Märkte (Dernek) zu welchen die Bauern aus nahen und entfernten Ortschaften kamen. Ansonsten tanzte man den *Kolo* in fast allen Dörfern zur Weihnachts und Neujahrszeit und am schwung-

vollsten zur Faschingszeit. Dann pflegten Gruppen von Männern, mitunter in Frauentrachten, die Häuser zu begehen, wo sie auf den Tennen den *Kolo* tanzten.

Viel wird auch auf Hochzeiten getanzt; die Hochzeitssaison ist besonders rege im November. Die Tanzgelegenheiten bei der Hochzeit sind vielfältig. Zumeist tanzt man mit der Braut auf der Tenne, um zu sehen ob sie nicht hinke. Der *Kolo* wird ansonsten vor der Kirche, auf der Wiese oder am Hügel — immer im Freien getanzt.

Die Tänze gingen nicht immer ohne Störungen vonstatten. Wegen der öfteren Prügeleien kam es vor dass die Gendarmerie den Tanz verbot oder die Tänzer auseinander trieb. Die Mütter konnten ihren Töchtern den Gang zum Tanze auch verbieten, wegen der unschönen Distychen, die oft auch drastisch waren und sich im *Sinjer Kolo* immer mehr einbürgerten. Oft verboten die Eltern ihren Söhnen und Töchtern den Gang zum *Kolo* auch deshalb weil zumeist im Hause viel Arbeit zu verrichten war; auch mussten die Kinder mit den Schafen oder Kühen auf die Weide, denn der Boden ist karstig und das Vieh musste ins Gebirge. Die Geistlichkeit verbot den Tanz nicht, ausser wenn während des Gottesdienstes getanzt wurde. In der Fastenzeit konnte vom Tanzen natürlicherweise keine Rede sein.

Der *Kolo* war, ebenso wie auch in anderen kroatischen Gegenden, die Gelegenheit wo sich der Bursche und das Mädchen kennen lernen und der Gang zum Tanze das Zeichen der Reife und Hoiratsfähigkeit des Mädchens. Die alten Sitten waren streng und zu dem *Kolo* — wenn die Mutter mehrere Töchter hatte, — durfte nur die älteste gehen, denn bis zu ihrer Verhehlung mussten die jüngeren ihre Reihe abwarten. Im Tanz wurde zugleich die Selektion durchgeführt, man prüfte wer genug kräftig sei, wer länger aushalten konnte, wer gesünder und stärker sei. Jedoch während in anderen dinarischen Gegenden nur die Mädchen dieser Kraftprobe unterworfen waren, galt sie im *Sinjer Kreis* auch für die Burschen.

Rund um den *Kolo* standen auch ältere Männer und Frauen; da wurden die Dorfereignisse besprochen und das Benehmen und das Tanzen der im *Kolo* Beteiligten kommentiert. Der *Kolo* war zugleich der Treffpunkt, wo man ausser dem Betrachten der Tanzenden und dem Zuhören des Gesanges, auch die letzten Neuigkeiten aus dem Dorfleben und der Gegend erfahren konnte.

Der *Kolo* dieses Gebietes hat elementäre Bewegungen und Sprünge, bei welchen man einformig von einem Fuss auf den anderen springt. Etwas schwieriger ist die Synchronisierung der Handbewegungen mit denen der Füsse, weil es dabei zum Schwingen nach oben, nach unten, nach links und rechts, im Kreise nach der einen und anderen Seite kommt.

Kinder hatten keinen Zutritt in den *Kolo*, ausser zur Weihnachtszeit, wann sie, die Erwachsenen betrachtend, auch selber zu tanzen versuchten. Sodann übten sie sich auf der Weide, während sie die Schafe hüteten.

Der *Kolo* dreht sich immer »naoposun« oder »naoposom«, d. h. in der Richtung des Sonnenablaufs, oder — fachmännisch ausgedrückt — in der Bewegungsrichtung des Uhrzeigers. Wenn jemand herausfordern wollte, wendete er den Tanz in die umgekehrte Richtung.

Der Ort, die Zeit und die Art der Unterhaltungen der Bevölkerung des weiteren *Sinjer* Umkreises hat vom XVIII. Jh. bis in unsere Zeit nur kleine Veränderungen erfahren. Erst in neuester Zeit verdrängen Elemente der städtischen Zivilisation die alten Sitten, nicht nur in der *Sinjer Krajina*, sondern in allen Gegenden. Während sich in anderen Gebieten der dinarischen Zone (Vrlika, Cetina, Bukovica, Lika, Glamoč u. a.) das Paar nur zeitweise aus dem *Kolo*-Reigen löst, um sich bald danach wiederum mit ihm zu vereinigen, so gibt es hier, ausser unklarer Konturen, den eigentlichen *Kolo*-Reigen überhaupt nicht mehr, vor allem gibt es nicht den *Kolo* im sechsteiligen Tanzrhythmus, was die Hauptcharakteristik der Tänze der dinarischen Tanzzone bildet.

Es wäre schwierig die zuverlässigen Gründe festzustellen weshalb die Tendenz zur Auflassung des gemeinsamen *Kolo*-Reigenes zugunsten des Paartanzes gerade in der *Sinjer* Umgebung auf so fruchtbaren Boden fiel. Am Ende des Mittelalters findet dieser Prozess in ganz Europa statt, aber in den Mitten mit stark entwickelter Tradition gelang es die alte Form des gemeinsamen Tanzes im *Kolo*-

-Reigen bis heute zu bewahren. In den Tänzen der Sinjer Krajina ist etwas wie ein Kompromiß zu beobachten, denn die Paare befinden sich in einem Kreis und der Tanz wird *Kolo* (Reigen) benannt. Ähnliche Beispiele gibt es auch in der adriatischen Tanzzone. An diese Zone erinnert auch das rhythmische Schema des *Kolo* in Maljkovo. Hiraus könnte man schliessen dass Einflüsse der adriatischen Zone zu einer solchen Tanzform in der Sinjer Umgebung beigetragen haben. Es ist jedoch interessant vergleichshalber festzustellen dass auch in der Lika der *Kolo*-Reigen in den Paaren-Tanz zerfallen ist, mehr als anderswo in der dinarischen Zone, und in der Lika sind die Einflüsse der adriatischen Sphäre sehr gut bemerkbar (was, übrigens, auch berücksichtigt wurde bei der Klassifizierung der Likaner Tänze).

Das heutige Bild der *Kolo*-Tänze in den Dörfern der Sinjer Umgebung könnte uns nicht zu dem Gedanken veranlassen dass hier einst ein ebensolcher *Kolo*-Reigen getanzt wurde wie in anderen dinarischen Gegenden d. h. mit langsamem Beginn unter Gesang von Balladen oder Romanzen, um dann beschleunigt fortzusetzen — alles im sechsteiligen Tanzrhythmus. Bei der Analyse des Rhythmus der heutigen Tänze, finden wir davon auch nicht die geringste Spur mehr. Aber ihr Stil nähert sich schon völlig den übrigen dinarischen Tänzen, in welchen die Springe das Hauptcharakteristikum bilden. Der Inhalt des Tanzes, seine gesellschaftliche Bedeutung (das Bestreben je kräftiger sich zu zeigen, um dem Selektionsprinzip zu entsprechen für die Wahl der zukünftigen Ehepaare, sowie auch alle anderen gesellschaftlichen Faktoren) weisen die Sinjer Tänze vollkommen in die Gruppe der dinarischen Tänze. Dass auch hier einst der *Kolo* unter Gesang getanzt wurde, das beweisen unwiderlegbar die Angaben von I. Lovrić aus der zweiten Hälfte des XVIII. Jh., in welchen er ausdrücklich davon spricht dass der *Kolo* zuerst mit einem langsamen Kreisen unter Gesang begann, dessen Anfangsworte meist lauteten: »Odi u kolo, dušo moja...« (etwa: In den *Kolo* kommen, mein Liebchen).

Auch die älteren Bauern wussten auszusagen dass man in dem *Kolo* einst längere Lieder sang, und den Beweis dafür erbringt auch F. Š. Kuhač, der unter seinen *Kolo*-Tanzliedern auch zwei aus Sinj bringt u. zw. je eine Ballade und Romanze. Es ist offenbar dass so lange Lieder unpraktisch wurden beim Paaren-Tanz, und sie wurden durch D'styche vertreten, die die Burschen den Mädchen sangen und die allmählich vulgär wurden.

Lovrić erwähnt auch das An-den-Händen-halten im *Kolo* und ein solches Halten (und die ganze Form des *Kolo*) ersehen wir auch in den seltenen Beispielen die in unserem Material beschrieben wurden.

Das alles beweist dass, ebenso wie anderswo, einst auch hier der gemeinsame *Kolo*-Reigen bestanden hatte, aber dass er in den Paarentanz degenerierte, der dann in der Sinjer krajina die einzige Tanzform wurde. Aber diese Form ist völlig verschieden von jenen die in den anderen erwähnten Gebieten der dinarischen Zone bestehen, nämlich den Fällen wo sich aus dem *Kolo* ein einzelnes Paar auf kurze Zeit absondert. Der Sinjer *Kolo* hat seine eigene Physiognomie, er ist vollkommen autonom.

(Preveo Stjepan Stepanov)